

*В.М.Любченко
(м. Київ)*

МОСКВОФІЛЬСЬКИЙ ФАКТОР В ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НАПЕРЕДОДНІ ТА НА ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Хоча те явище, яке ми нижче розглядатимемо, й становить собою інтегральну частину більш широкого русофільського руху й генетично з ним пов'язане, більше того – є одним з альтернативних шляхів його розвитку, вважаємо за доцільне цей переважаючий в перші два десятиріччя ХХ століття напрямок в галицькому та буковинському політичному русофільстві слідом за М.Андрусяком, який чітко розрізняв терміни “русофільство” та “москвофільство” (останнє ніколи не було самоназвою його adeptів), називати москвофільством¹. Без глибокого дослідження цього явища неможливо збагнути загальний перебіг подій першої світової війни на українських теренах Австро-Угорської імперії, принципи формування та функціонування російської окупаційної адміністрації, а також політики, яку вона проводила, взаємні очікування, що справдилися і ні, з боку місцевих діячів москвофільського табору, представників російської влади та російських політичних кіл.

Починаючи від всеслов'янського з'їзду 1908 р. у Празі, обидві складові москвофільського руху в Австро-Угорщині: головний внутрішній – в особі певної ієрархічної структури місцевих русофільських організацій та допоміжний зовнішній – представлений російськими націоналістичними колами у Державній думі та поза її межами й у першу чергу діячами “Галицко-русского благотворительного общества в Петербурге” (ГРБО), докорінно реформують свої організаційні структури з метою всебічного розгортання діяльності. В грудні 1908 р. після раптової смерті засновника й першого голови ГРБО А.С.Будиловича (зятя провідника закарпатського русофільства А.І.Добрянського) на чолі благодійного товариства стає зі всією своєю кипучою енергією депутат 3-ої Державної думи граф В.О.Бобринський². Під його керівництвом 1 червня 1909 р. приймається та затверджується новий статут ГРБО, головна відмінність якого від попереднього, зразка 1902 р., полягає у тому, що початковий статут спрямовував культурну та гуманітарну діяльність товариства головним чином в бік допомоги вихідцям з Австро-Угорщини, які мешкали у Російській імперії постійно або тимчасово; нова ж редакція статуту головним реципієнтом усіх видів допомоги з боку ГРБО вважала “русских” галичан, буковинців та угоросів, які мешкали на своїй батьківщині³.

Докорінної реорганізації на “Съезде мужей доверия Русско-народной партии”, який відбувся 19 жовтня (1 листопада) 1909 р. у Львові, зазнала організаційна структура русофільського руху в Австро-Угорщині. Молоді й радикальні москвофіли-новокурсники на чолі з В.Ф.Дудикевичем та Д.А.Марковим, які повністю ідентифікували себе в культурному відношенні як росіяни, остаточно перемогли у внутрішній бо-

ротьбі представників старшого покоління, відданих традиційним цінностям та своїй достатньо аморфній як для доби націоналізму національній свідомості. Перемога новокурсників була оформлена реорганізацією “Русско-народной партии” в “Русскую народную организацию в Галичине”, прийняттям статуту останньої та виборами її керівного органу – “Русского народного совета” на чолі з В.Ф.Дудикевичем⁴. Від цього часу можна говорити про цілковиту не тільки культурну (легальну), але й політичну (нелегальну) орієнтацію москвофільства на Російську імперію. Як зазначав трохи пізніше, 11 серпня 1913 р., у своїй записці секретар Російського імператорського консульства у Празі М.Казанський після повернення з службового відрядження до Львова, радикальна частина “галицько-русской партии” “в настоящее время “выставила открыто трехцветный русский флаг, т.е. проповедует явный сепаратизм”⁵.

Надзвичайно важливим є питання про розміри зовнішнього (з боку Російської імперії) фінансування москвофільського руху на теренах Австро-Угорщини напередодні світової війни, а також про реальне значення цієї матеріальної підтримки. Допоки дослідники не мали змоги ознайомитися з матеріалами відомчого Архіву зовнішньої політики Російської імперії (АЗПРІ), в історіографії утвердилися два підходи щодо оцінки можливих розмірів такого фінансування. Перший, схильний до значного перебільшення розмірів грошових субвенцій москвофільству, започаткували ще в перші десятиріччя ХХ ст. противники останнього з українофільського табору, в запалі полеміки оперуючи цифрами в сотні тисяч або й мільйони рублів. Другий, обережний підхід, відзначається поміркованою оцінкою розмірів субсидій, яка, очевидно, відштовхується від офіційно задекларованих у щорічних звітах розмірів бюджету головного донора-посередника у наданні допомоги – ГРБО. Зокрема, Вероніка Вендланд оцінює щорічне субсидування пропаганди православ'я у Галичині в останні передвоєнні роки у суму, яка не перевищує кількох тисяч рублів⁶. Тільки після початку першої світової війни, коли відпала необхідність приховувати дійсний стан речей, за шість місяців публічно задекларований бюджет ГРБО зріс з 5 тисяч рублів до 165 тисяч⁷.

В останні два роки в науковому обігу з'явилися дані про фінансування москвофільства, оперті на офіційні секретні матеріали з АЗПРІ. Першою це зробила російська дослідниця О.Ю.Бахтуріна⁸. Згодом частину використаних нею документів опублікував О.Сухий⁹.

Серед головних мотивів, які зумовлювали ставлення офіційної російської влади до москвофільства та спонукали до виділення субсидій на його підтримку, було усвідомлення загрози проникнення ідей українського сепаратизму з Австро-Угорщини. У 1908 р. в записці, присвяченій польському питанню, секретар Російського імператорського консульства у Львові В.В.Олфер'єв, зокрема, писав, що в результаті політики австро-угорської влади “украинцы сольются в самостоятельный единый народ и тогда борьба с сепаратизмом станет невозможной. Пока в Галиции живет еще русский дух, для России украинство не так еще опасно, но коль скоро австро-польскому правительству удастся осуществить

свою мечту, уничтожив все русское в Галиции и заставит на веки забыть о некогда существовавшей Червонной православной Руси, тогда будет поздно, и России с врагом не справиться”¹⁰.

Відповідно до офіційних даних урядових структур Російської імперії, у 1909 р. міністерствами внутрішніх справ та фінансів було прийнято рішення про регулярне виділення коштів на допомогу “прикарпатским русским”. Починаючи з цього часу, щорічно на запит міністра внутрішніх справ виділялося 60 тисяч рублів і ще 25 тисяч – безпосередньо через міністра фінансів. У 1911 р. П.А.Столипін розпорядився надати 15 тисяч рублів одноразової допомоги на покриття витрат по виборах до Австрійського парламенту¹¹. Започаткований у вересні 1909 р. головний друкований орган радикального мосвофільства – щоденна газета “Прикарпатская Русь” - включно до початку першої світової війни отримувала щорічну таємну урядову субсидію з Російської імперії у розмірі 14 тисяч рублів¹².

З початком Балканських війн і викликаного ними чергового загострення у стосунках між Російською та Австро-Угорською імперіями за ініціативою російських націоналістів перед урядовими колами ставиться питання про необхідність суттєвого збільшення фінансової допомоги “русскому движению” в Австро-Угорщині. У 1913 р. в листі у міністерство закордонних справ граф В.О.Бобринський пропонував збільшити субсидії москвофілам до 200 тисяч рублів на рік шляхом асигнування у законодавчому порядку достатніх сум у вигляді секретних коштів міністерства закордонних справ. Аби уникнути обвинувачень з боку Австро-Угорщини у підтримці москвофільського руху на державному рівні, голова ГРБО пропонував передавати та розподіляти ці кошти серед москвофільських інституцій Галичини, Буковини та Угорської Русі за посередництвом надійних і відданих підданих російського царя під виглядом пожертв російських приватних осіб та товариств¹³.

Порушене графом В.А.Бобринським питання було спрямоване головою ради міністрів для оцінки прийнятності пропозиції та для остаточного рішення у міністерство закордонних справ. 6 серпня 1913 р. міністр закордонних справ С.Д.Сазонов інформував міністра фінансів про доцільність збільшення субсидій москвофільству в Австро-Угорщині до 200 тисяч рублів на рік за рахунок кредиту міністерству закордонних справ. Розподілом названої суми мали спільно відати МЗС, МВС та обер-прокурор св. синоду¹⁴. 14 серпня 1913 р. міністр фінансів погодився із пропозицією С.Д.Сазонова, щоправда застерігши за собою право брати участь в контролі розподілу субсидій нарівні з вищеназваними трьома сторонами¹⁵. Складена графом В.О.Бобринським “малая смета на 1914 г.” передбачала асигнування у розмірі 29 тисяч рублів для пропаганди православ’я в Австро-Угорщині, включно з наданням матеріальної підтримки священикам та ченцям¹⁶.

Як приклад функціонування приватних каналів для передачі коштів на підтримку москвофільства в Австро-Угорщині, наведемо випадок на найбільш інтенсивному напрямку Петербург-Київ-Галичина. 3 лютого 1911 р. граф В.О.Бобринський сповістив листом заступника голови київського відділення ГРБО Ю.А.Яворського, що висилає останньому для

передачі галицькому москвофільському діячеві А.М.Галатку досить значну суму в 15 тисяч австрійських крон¹⁷. Така сума, безперечно, призначалася для підтримки москвофільства на інституційному рівні. За цим же каналом передавалися й незначні суми, призначені для допомоги окремим особам. 31 травня 1914 р. граф В.О.Бобринський звернувся до Ю.А.Яворського із запитом про можливість передачі через нього на “лемковскую кассу” 200 рублів для підтримки родини заарештованого священика Юрчакевича¹⁸. Розміри приватних пожертв значно поступалися таємним державним субсидіям. Наприклад, ціною великих зусиль Київському відділенню ГРБО вдалося зібрати наприкінці 1913 р. суму, еквівалентну 2,5 тисячам крон для передачі “Русскому спасательному комитету во Львове”, який надавав допомогу постраждалим від посухи, що викликало здивування і схвальну реакцію голови ГРБО¹⁹.

Попри, здавалось би, на перший погляд, не дуже значний розмір фінансової підтримки, яка надавалася москвофілам з боку Російської імперії (незалежно від того чи йдеться про десятки тисяч чи навіть кілька сотень тисяч рублів на рік), її значення для руху-реципієнта допомоги було надзвичайно важливим. Це добре видно в порівнянні з розміром задекларованого бюджету, який забезпечувався за рахунок місцевих надходжень, головних москвофільських інституцій та організацій. Так, наприклад, за даними 1913 р. одного з чиновників міністерства закордонних справ Російської імперії, який певний час працював у консульстві у Львові, доходна частина бюджету найбільшої культурно-просвітницької русофільської інституції – “Общества имени Качковского” - на той час вповні опанованого радикальними москвофілами, яке нараховувало близько 12 тисяч членів та утримувало велику кількість народних читалень, становила 30 тисяч крон на рік, тобто менше 10 тисяч рублів²⁰. На цьому тлі хай навіть кілька десятків тисяч рублів на рік російської допомоги набували надзвичайно важливого, а подекуди й вирішального значення не тільки для розширення діяльності москвофілів, але й для простого підтримання життєдіяльності їхньої організаційної інфраструктури.

На тлі постійного збільшення напередодні світової війни розміру субсидій з боку Російської імперії москвофільський рух все більше втрачав самодостатність, самостійність та опертя на власний місцевий ґрунт, а якщо й намагався проводити самостійну політику, далеко не завжди погоджену зі своїми покровителями, а інколи й прямо шкідливу для них, то викликав цим роздратування з боку останніх, які цілком слушно вважали, що фінансова допомога, яку вони надавали, дає їм право контролювати та спрямовувати цей рух. Не дивно, що у звіті від 14 (27) червня 1913 р. керуючого російським імператорським консульством у Львові надвірного радника Верховцева російському послові у Відні М.Гірсу перший характеризує сучасне йому галицьке радикальне москвофільство як “отвратительных комиссионеров по инсценированию русского движения в Галиции” і “субсидируемой кликой”²¹.

В той же час, потрібно відзначити, що російські субвенції призначалися головно для підтримки православно-релігійної та культурно-освітньої діяльності москвофільського табору, а не для фінансування відверто

антиавстрійських політичних заходів, які б провокували владу Австро-Угорщини на репресії щодо москвофілів. Зокрема, чистоту національно-культурного курсу у взаєминах російської сторони та москвофільського руху відстоював головний посередник у наданні фінансової підтримки москвофілам урядом Російської імперії голова ГРБО граф В.О.Бобринський. В листі від 18 грудня 1911 р. до Ю.А.Яворського, торкаючись пропозицій на той час заступника голови “Киевского клуба русских националистов” А.І.Савенка щодо ведення таємного листування політичного та розвідувального характеру з москвофілами, він писав: “Относительно тайной переписки, то я считаю в высшей степени и опасным, и нежелательным ее вести с галичанами на тему, о которой мне говорил А.И.Савенко. И словесно даже с ними говорит об этом не следует. Польские власти только этого и ждут, чтобы очернить и загубить русское дело в Галичине. Наша работа должна быть только национально-культурная, а не политическая”²².

Напередодні початку великої війни за межами Австро-Угорщини перебувала досить значна група керманічів галицького москвофільства. Зокрема, у Швейцарії початок війни застав членів РНС Л.Ю.Алексієвича (Олексієвича), Г.С.Мальця, І.І.Цьороха, на території Російської імперії знаходилися члени РНС В.Ф.Дудикевич, М.Ф.Глушкевич, М.Г.Гнатишак, С.А.Лабенський, М.О.Сохоцький, а також звільнені після виправданого вироку на “Львівському процесі” відомі москвофіли С.Ю.Бендасюк та В.А.Колдра²³. В ніч з 6 на 7 червня (за н. ст.) 1914 р., підкупивши наглядача чернівецької в’язниці, здійснили вдалу спробу втечі чільні представники радикального москвофільства на Буковині брати О.Ю. та Г.Ю.Геровські, які теж опинилися у Російській імперії²⁴. Загалом, арештів вдалося уникнути 14 членам РНС з 35, решта потрапили до в’язниць на території Західної Австрії, де й утримувались протягом війни²⁵.

28 липня (10 серпня) 1914 р. С.А.Лабенський, М.О.Сохоцький, М.Ф.Глушкевич та Ю.І.Сьокало, які вже певний час перебували “на відпочинку” в Російській імперії, в Одесі, де знаходилися у тісних зносинах з головою одеського відділення ГРБО професором П.Є.Казанським, прибули за викликом до Києва²⁶. Тут вони створили 29 липня 1914 р. під головуванням заступника голови київського відділення ГРБО Ю.А.Яворського, який був природним галичанином і від 1904 р. мешкав у Києві, так званий “Карпато-русский освободительный комитет” (КРОК). Головою КРОК було обрано Ю.А.Яворського, секретарем – С.А.Лабенського. Відповідно до свого тимчасового статуту, КРОК мав за мету: 1) знайомити російський загаль та діючу “визвольну” російську армію з історичним минулим та сучасним національно-культурним і політичним становищем “карпато-русского” народу; 2) дбати про становище військових біженців та військовополонених “русских” галичан; 3) керувати, наскільки це взагалі можливо за обставин, що склалися, політичним і національно-культурним життям Карпатської Русі. Досягнути поставленої мети КРОК планував шляхом видання періодичного органу, летючих листків та брошур, а також улаштування громадських зібрань і бесід. З моменту окупації Східної Галичини російськими військами та

організації там окупаційної влади КРОК мав перевестися до Львова й передати свої повноваження РНС Галицької Русі²⁷.

У день заснування, 29 липня 1914 р., КРОК звернувся до своїх земляків з відозвою “Многострадальный русский народ Галицкой земли!”, у якій у пафосній формі мішаною російською, церковнослов’янською та галицьким народним діалектом української закликав галицьких русинів радо вітати молитвою та хрестом військо-визволителя з шістьсотрічної неволі, а тих із них, хто потрапив до австро-угорського війська – кидати зброю й переходити на російський бік, де на них мав чекати братній прийом²⁸. Зазначена відозва була видрукована у вигляді листівки в десятках тисяч примірників для розповсюдження серед населення Галичини та Буковини, а також у військах²⁹. 2 серпня 1914 р. від імені КРОК київським, подільським та волинським генерал-губернатором Ф.Ф.Треповим було надіслано імператору Миколі II вірнопідданську телеграму з проханням “принять исстрадавшуюся в многовековой лютой чужеплеменной неволе Карпатскую Русь в родное лоно великой русской семьи и завершить святое историческое посланничество собирания земли русской”³⁰. В телеграмі у відповідь імператор 3 серпня 1914 р. висловив надію “увидеть наших зарубежных русских братьев свободно слившихся с великою Русью”³¹.

Справжній захват в членів КРОК викликала відозва від 5 серпня 1914 р. верховного головнокомандувача російської армії великого князя Миколи Миколайовича “К русскому народу в Австрии”, яка остаточно сформулювала під гаслом “Да не будет больше подъяремной Руси!” офіційний політичний курс російської влади на інкорпорацію Галичини, Буковини та Угорської Русі³². Того ж дня, під впливом відозви верховного головнокомандувача, КРОК звернувся до земляків з прокламацією “Пробил долгожданный час!” із закликом сприяти “по мере сил и возможности освободительному подвигу братского русского воинства, несущего нашему народу свет свободы и правды”³³.

Цілком очевидно, що своїми прямими й недвозначними відозвами члени КРОК поставили себе поза законами держави, підданими якої вони були, і надали останній ще один привід розглядати москвофільський, а в більш широкому контексті русофільський рух як відверто зрадницький, а отже й вживати щодо його adeptів суворих превентивних каральних заходів, які в умовах воєнного часу, жорстокості та зловживань торкнулися долі широких мас українського населення Австро-Угорської імперії, запідозрених у державній зраді.

Потрібно відзначити, що кожна з воюючих сторін, особливо на першому етапі війни, намагалася використати можливості дійсної або уявної п’ятої колони в стані супротивника. Як правило, ці спроби давали лише гучний пропагандистський ефект, втім важливий для кожної із сторін. На тиждень раніше за КРОК, 22 липня (4 серпня) 1914 р., у Львові російськими емігрантами-українцями було створено “Союз визволення України” (СВУ), який, щоправда, свої відозви випустив пізніше за москвофільський комітет у Києві. 12 (25) серпня 1914 р. СВУ випустив звернення “До громадської думки Європи”, в якому заманіфестував свою підтримку

центральної держави у війні та заявив, що виступає за “приєднання відірваної від Росії української території до українських земель Австро-Угорщини та організацію їх в окреме правно-державне тіло”³⁴. Тоді ж СВУ видав написану Д.Донцовим та видруковану на кошти, здобуті К.Левицьким у міністерстві закордонних справ Австро-Угорщини, відозву “До українського народу в Росії”, яка закликала українців – підданих російського царя підтримати коаліцію центральної держави у війні заради політичних перспектив української справи у майбутньому³⁵. Порівнявши ставлення офіційних влад Російської імперії до КРОК та Австро-Угорської імперії до СВУ, все ж маємо відзначити, що в першому випадку спостерігався набагато вищий рівень підтримки та покладавання надій, про що красномовно свідчить факт особистої уваги з боку імператора Миколи II до діяльності КРОК.

В сучасній подіям москвофільській літературі можна знайти дві версії щодо того, кому належала ініціатива створення КРОК. Надрукований в квітні-травні 1915 р. в “Прикарпатской Руси” огляд історії новочасного москвофільського руху повідомляв, що КРОК було створено “по почину жившого постійно в Києві галичанина д-ра Ю.А.Яворського и под его руководством”³⁶. Інше джерело, яке датується ще серпнем 1914 р., містило вказівку на те, що КРОК з’явився за ініціативою “одного з офіцерів російської служби”³⁷. Одним з найреальніших претендентів вважатися цим офіцером має шанси давній опікун галицьких москвофілів голова ГРБО граф В.О.Бобринський, який з початком війни в чині корнета добровольцем пішов у діючу армію, де в умовах швидкоплинної наступальної операції на Південно-Західному фронті, використовувався в ролі посередника між різними урядовими структурами імперії та провідниками москвофільства. Свого часу (ще у 1915 р.) І.Крип’якевич твердо висловився за те, що ініціатива в створення КРОК без сумнівів, належала графові В.О.Бобринському³⁸. Не маючи змоги спростувати подібний погляд, все ж вважаємо за необхідне звернути увагу на кандидатуру ще одного можливого й не менш реального претендента на роль повивальної бабки КРОК. На нашу думку, на це звання з неменшими, ніж у графа В.О.Бобринського, правами може претендувати відомий думський політик і російський націоналіст, секретар “русской национальной фракции” у 4-ій державній думі, голова (з часу заснування в Петербурзі у 1911 р.) “Западно-русского общества”, шталмейстер височайшого двору, подільський поміщик Д.М.Чихачов, який в період першої російської окупації Галичини відігравав помітну роль у галицьких справах, маючи реальний вплив на формування офіційної політики Росії щодо окупованих територій Австро-Угорщини. Як і граф В.О.Бобринський, Д.М.Чихачов з власної волі змінив цивільне вбрання депутата 4-ої думи на військовий мундир і станом на 1917 р. рахувався прапорщиком 17-го Донського козачого полку³⁹. На користь припущення, що саме Д.М.Чихачов був тим “офіцером російської служби”, від якого могла виходити ініціатива утворення КРОК, опосередковано свідчить і той факт, що він раніше за графа В.О.Бобринського опинився у Києві після початку війни. Зокрема, саме він звернувся рано вранці 5 серпня 1914 р. до голови

КРОК Ю.А.Яворського із терміновим листом-запрошенням, текст якого не залишає сумнівів щодо неабиякої ролі Д.М.Чихачова в діяльності КРОК: “По порученню главнокомандующего армиями Юго-Западного фронта обращаюсь к вам с просьбою пожаловать экстренно на совещание в штабе военного округа (Банковская ул.) секретного характера сегодня ровно в 11 часов утра. Будьте любезны пригласить на это совещание членов Карпато-Русского освободительного комитета”⁴⁰. Після наради саме Д.М.Чихачов уклад доповідну записку про її результати, на основі якої головнокомандуючим були прийняті відповідні резолюції, щоправда, тоді не для всіх причетних до вироблення політики щодо Галичини була зрозумілою причина залучення до цієї справи голови “Западно-Русского общества”⁴¹. Граф же В.О.Бобринський, судячи зі всього, уперше після початку війни завітав до Києва тільки 7 серпня 1914 р.⁴²

Члени КРОК безпосередньо були причетними до появи брошури “Современная Галичина. Этнографическое и культурно-политическое состояние ее, в связи с национально-общественными настроениями”, призначеної для вжитку офіцерами Південно-Західного фронту, на що вказував і відповідний гриф, під яким вона з’явилась на світ: “Доверительно. Для широкого ознакомления господ офицеров действующей армии”. Ще один гриф повідомляв, що названа брошура була запискою, укладеною в липні 1914 р. при військово-цензурному відділенні управління генерал-квартирмейстера штабу головнокомандуючого армиями Південно-Західного фронту й надрукованою в походній друкарні штабу фронту⁴³. Серед сучасників подій з українського табору побутувала думка, що її автором був голова КРОК Ю.А.Яворський, зокрема, саме таке припущення висловив Д.Дорошенко, посилаючись на чутки⁴⁴. Щоправда в іншій роботі Д.Дорошенко безпосереднє авторство брошури приписує капітанові Наркевичу, хоч і зазначає, що вийшла вона з кола членів КРОК⁴⁵.

Спираючись на зазначений час написання брошури – липень 1914 р. – можна зробити висновок, що її укладення передувало формальному створенню КРОК, адже за кілька липневих днів, що залишалися після 29 липня, її не встигли б підготувати. Отже, автор або авторський колектив мали приступити до роботи раніше – з початком першої світової війни або на передодні на тлі кризи у міждержавних стосунках, яка швидко поглиблювалась. Так само очевидним є й те, що “Современная Галичина” була підготовлена саме на замовлення військової цензури для потреб армії, а не як простий зразок науково-краєзнавчої літератури з елементами політичної аналітики, вже пізніше використаний військовими для власних потреб.

Лист начальника військово-цензурного відділення капітана Н.Т.Наркевича до Ю.А.Яворського від 8 серпня 1914 р. проливає світло щодо того, за яких обставин і за чією участю з’явилася “Современная Галичина”. Картина вимальовується така. Безпосереднім упорядником та редактором брошури був сам Н.Т.Наркевич, який використав підготовлені для нього М.Сохоцьким, С.Лабенським та М.Глушкевичем (можливо, також і

Ю.А.Яворським) матеріали, з яких, за власним зізнанням, “выбрал существенное, чтобы не загромождают брошюру по военному времени”. Друком брошура вийшла ще за кілька днів до 8 серпня накладом в 5 тисяч примірників й була надіслана в усі військові частини Південно-Західного фронту. В листі Н.Т.Наркевич просив Ю.А.Яворського передати членам КРОК його прохання подати розгорнуті відомості про економічне становище Галичини та про стан преси – для міркувань про цензурні заходи у майбутньому, а також доповнити деякі матеріали – з метою підготовки другого видання брошури⁴⁶. Оскільки автори матеріалів, на основі яких було укладено “Современную Галичину”, на території Російської імперії опинилися напередодні початку війни вже після закінчення “Львівського процесу” над групою москвофілів, запідозрених у державній зраді (виправдальний вирок було винесено 6 червня за н. ст.), тобто в червні-липні 1914 р., саме ці місяці й слід вважати за найбільш ймовірний час роботи над брошурою, а отже й за час прямого співробітництва названих проводирів галицького москвофільства з відповідними структурами щонайменше на рівні штабу Київського військового округу, а з початком війни – штабу Південно-Західного фронту.

Одразу по появі, “Современная Галичина” стала відомою керманічам українського руху в російській Україні: кілька примірників брошури надали мобілізовані офіцери-українці⁴⁷. Якщо ж вірити офіцерові австрійського генерального штабу на посаді начальника розвідувального бюро Максові Ронге, перший примірник “Современной Галичины” потрапив до рук австрійської розвідки, другий до генерального штабу кайзерівської Німеччини, а третій до головного розвідувального пункту у Львові⁴⁸. Оскільки “Современная Галичина”, окрім частин, присвячених оглядові національних відносин в півавстрійській Україні та аналізу настроїв різних груп її населення, містила розділи, в яких детально висвітлювалась діяльність у передвоєнний час русофільського “Русского народного совета”, а з вибухом великої війни – новоствореного КРОК (у брошурі було навіть наведено текст відозви останнього до галичан та подано географічну карту Галичини із зазначенням місцевостей, де мешкали члени РНС)⁴⁹, то австро-угорська влада, таким чином, отримала до своїх рук ще один вагомий доказ державної зради з боку проводирів москвофільства, який можна було використати в обґрунтуванні вжиття суворих превентивних заходів щодо москвофілів та їхніх прихильників.

Так, галицьке намісництво 8 серпня (26 липня) 1914 р., а військова начальна команда у Львові 15 (2) серпня 1914 р., опублікували розпорядження про “превентивний арешт політично-підозрілих москвофілів”⁵⁰. Проте перші арешти політично неблагонадійних провідників москвофільства відбулися ще до появи формальних рішень відповідних органів центральної та крайової влади з цього приводу. Вже в ніч з 30 (17) на 31 (18) липня 1914 р. (мобілізація в Австро-Угорщині розпочалася 31 (18) липня 1914 р.) були заарештовані члени РНС депутат віденського парламенту Д.А.Марков та К.С.Черлунчакевич, який був одним з адвокатів на “Львівському процесі” 1914 р.⁵¹.

Ще одним кроком, здійсненим “Освободительным комитетом” відповідно до його тимчасового статуту, було відновлення видання закритої у Львові напередодні початку війни “Прикарпатской Руси”. Вже 6 серпня 1914 р. КРОК отримав свідоцтво № 52413 за підписом київського губернатора на право видання щотижневої газети “Прикарпатская Русь”, яка мала виходити в друкарні штабу Київського військового округу за редакцією її колишнього редактора С.А.Лабенського⁵². В першому відновленому київському номері “Прикарпатской Руси” повідомлялось, що із захопленням російськими військами Східної Галичини та передачі у Львові “Освободительным комитетом” своїх повноважень РНС, видання газети у Києві буде припинено й перенесено до Львова вже як щоденного органу РНС⁵³. Усього в щотижневому форматі вийшло три номери “Прикарпатской Руси”: 10 і 17 серпня 1914 р. у Києві та 26 серпня 1914 р. у Бродах, куди слідом за Штабом командуючого Південно-Західним фронтом перебралася редакція газети разом з КРОК⁵⁴.

Безперечно, у період від початку війни й до окупації Східної Галичини включно зі Львовом російськими військами першорядну роль серед москвофілів, що опинилися на території Російської імперії, відігравав Ю.А.Яворський та очолюваний ним КРОК. Формальний лідер москвофільства на інституційному рівні, голова РНС В.Ф.Дудикевич, викликаний за тиждень перед 4 серпня 1914 р. з Москви до Петербурга, не мав реальних важелів впливу на ситуацію, що стрімко змінювалася. Його підрядна стосовно КРОК роль у цей період добре проглядає з його листа до Ю.А.Яворського від 4 серпня 1914 р., в якому він, вітаючи адресата із заснуванням КРОК та наданою останньому височайшою милістю, зазначає, що з нетерпінням чекає на звістки та вказівки, що йому робити та в якому напрямі діяти⁵⁵. В той же час, саме В.Ф.Дудикевичу, волею обставин тимчасово усунутому від практичної організаційної діяльності, належить пріоритет у розробці плану облаштування російської окупаційної влади на теренах Східної Галичини та Буковини, які, як передбачалося, будуть швидко зайняті наступаючою російською армією. Зрозуміло, що йдеться про план, який якнайповніше враховував інтереси та побажання москвофільських кіл і далеко не завжди збігався із замірами російської сторони.

До вже згаданого листа В.Ф.Дудикевич вклав розроблений ним та представлений в Петербурзі “где следует” перелік найголовніших кроків, які, на його думку, слід було вжити в разі успішної окупації частини території Австро-Угорської імперії:

- 1) негайно приступити до облаштування краю;
- 2) для цього використовувати виключно місцеві сили;
- 3) повна релігійна терпимість;
- 4) надання, навіть в перший, воєнний час, найповнішої свободи діяльності та агітації у політичному та релігійному напрямках “русской народной организации”;
- 5) закриття всіх українських і польських товариств та установ;
- 6) об’єднання Буковини з Галичиною;
- 7) утворення, після відокремлення суто польської області Кракова

й Тарнова від решти земель, які визнаються “руськими” і в яких не визнається жодних польських національних прав, п’яти губерній (одна з них Закарпаття), об’єднаних в одне Галицьке генерал-губернаторство;

8) відділення військової влади від цивільної і створення, окрім генерал-губернаторської посади, ще й посади головнокомандуючого;

9) бажане створення нового центру, можливо, в Галичі⁵⁶.

Наступного дня, 5 серпня 1914 р., В.Ф.Дудикевич спрямовує з Петербурга у Київ другого листа, безпосередньо призначеного КРОК, в якому більш детально розробляє план устрою російської влади на окупованих територіях Австро-Угорщини. Цей план включає шість основних розділів: 1) адміністрація краю, 2) духовні справи, 3) землеустрій, 4) народна освіта, 5) правосуддя та 6) фінансове управління.

В першому розділі він ще раз наголошує на необхідності формування крайової адміністрації за рахунок місцевих сил з москвофільського табору, пропонує негайно припинити діяльність усіх органів, установ та осіб австрійської влади і запровадити натомість російське управління шляхом призначення губернаторів, рад при них, урядових комісарів у села, міста та повіти.

В другому розділі голова РНС підкреслює важливість віротерпимості і невтручання уряду у справи віри, а також надання свободи ведення агітації “русской народной организации”. Щоправда подальші рекомендації В.Ф.Дудикевича у цій сфері погано в’яжуться з продекларованим принципом віротерпимості. Серед них – забезпечення воз’єднання уніатів з православ’ям; призначення на парафії православних священиків з місцевих людей; урочисте відновлення ставропігійного братства і зміщення з посади уніатського митрополита Шептицького; передача гори Святого Юра православному митрополитові; перенесення Чернівецької митрополії до Львова або Галича як Галицької; якщо не буде знайдено придатного місцевого кандидата, на посаду митрополита Галицького харківського митрополита призначити Антонія (Храповицького); найкраще розв’язання питання – поголівний добровільний перехід у православ’я всіх уніатів разом зі священиками; скасування уніатських єпископських кафедр з примусовою висилкою єпископів на покій у Рим із збереженням жалування у разі незгоди перейти у православ’я; цей же захід щодо уніатських священиків, зятяних у конфесійній належності, що залишаться без парафій та парафіян; російські війська входять у зайняті селища на чолі зі священиками з хрестом у руках, останні одразу направляються до церков, де служать молебні, благословляють народ і, в разі висловленого бажання, без зайвих формальностей приєднують його до православ’я.

Третій розділ передбачає розробку положень щодо: а) комісій із землеустрою; б) селянського банку; в) польової поміщицької та єврейських земель; г) переселень.

В четвертому розділі В.Ф.Дудикевич наголошує на необхідності перетворення Львівського університету на російський, а Варшавського – на польський. Пропонує Чернівецький університет перенести до Закарпаття, у Львові та Чернівцях відкрити духовні академії. На посади

інспекторів народних училищ вважає необхідним призначити “русских” священників, а посади учителів середніх навчальних закладів тимчасово заповнити вчителями з Російської імперії. Нечисельні місцеві вчительські кадри пропонує на посади членів училищних рад та інспекторів. Питання про доцільність негайного закриття усіх навчальних закладів і заміни останніх новими російськими вважає відкритим і таким, що вимагає подальшої розробки.

Щодо п'ятого розділу, то він пропонує залишити частину “не русских” суддів, проте на посади голів апеляційного та окружних судів обирати виключно “русских людей”, зокрема, на голову апеляційного суду – москвофіла В.Куриловича.

В шостому розділі голова РНС радить попередньо скласти списки кандидатів на всі посади, аби не бути в кадровій скруті, коли їх доведеться заміщати⁵⁷.

21 серпня (3 вересня) 1914 р. російськими військами був взятий Львів, а двома днями раніше, 19 серпня, верховним головнокомандуючим великим князем Миколою Миколайовичем затверджене “Временное положение об управлении областями Австро-Венгрии, занятыми по праву войны”, спільно розроблене генерал-лейтенантом графом Г.О.Бобринським (братом удругих відомого нам голови ГРБО графа В.О.Бобринського), та головним начальником постачання армій Південно-Західного фронту генералом Забеліним. Згідно з “Положением”, на окупованих територіях Австро-Угорщини мало бути створене тимчасове військове генерал-губернаторство у складі кількох губерній та введено для цивільного управління зайнятими територіями посади військового генерал-губернатора, губернаторів, градоначальників та начальників повітів. Головним їх завданням проголошувалось всебічне сприяння в задоволенні краєм потреб армії та полегшення контактів між військами та місцевим населенням⁵⁸.

За наказом верховного головнокомандуючого від 22 серпня 1914 р. Галицьке тимчасове військове генерал-губернаторство було створено. Призначений наприкінці серпня 1914 р. військовим генерал-губернатором граф Г.О.Бобринський прибув до Львова 6 (18) вересня 1914 р. Днем раніше, отримавши дозвіл на діяльність “Русской народной организации” та РНС, до Львова приїхав В.Ф.Дудикевич; на той час там вже були члени КРОК у повному складі. 9 (22) вересня 1914 р. генерал-губернатором графом Г.О.Бобринським була прийнята депутація від 19 місцевих “русских” політичних, культурно-просвітніх та економічних організацій і установ на чолі з В.Ф.Дудикевичем. Всім їм було дано генерал-губернаторський дозвіл на відновлення діяльності⁵⁹. Ознайомивши членів депутації з головними засадами політичного курсу, якого він збирався дотримуватися при управлінні генерал-губернаторством, граф Г.О.Бобринський, висловивши сподівання на спільні дії в напрямку духовного та матеріального об'єднання Галицької Русі з Російською імперією, просив присутніх пам'ятати, “что великое дело должно вестись не только с любовью и энергией, но постепенно, с терпением, разумом и государственным смыслом; никакой ломки производит не следует,

остерегаться вполне естественного чувства мести и главное не допускать даже и мысли о религиозной распре”⁶⁰.

Тоді ж, 9 вересня 1914 р., після аудієнції москвофільської депутації у генерал-губернатора, відбулося перше засідання РНС, на якому КРОК склав свої повноваження, а ті члени його бюро, які раніше не були членами РНС (Ю.А.Яворський та Ю.І.Сьокало) були кооптовані до цього репрезентуючого москвофільство органу⁶¹. Свою практичну діяльність РНС розпочав з відновлення видання у Львові у щоденному форматі “Прикарпатской Руси”, перший номер якої вийшов 12 (25) вересня 1914 р. вже під редакцією М.Г.Гнатишака, а з 16 вересня 1914 р. до часу відступу російських військ з Галичини її головним редактором був Ю.А.Яворський.

Фінансування “Прикарпатской Руси” з вересня 1914 р. відбувалося по лінії міністерства закордонних справ за посередництвом чиновника МЗС, колишнього секретаря російського консульства у Львові В.В.Олферьева. Цей дуже добре обізнаний із галицькими справами службовець вже 11 серпня 1914 р. отримав наказ свого відомства “возобновить на известных основаниях издание газеты “Прикарпатская Русь” для распространения в Галиции сведений в желательном для России освещении”. За клопотанням міністерства закордонних справ радою міністрів була призначена для цієї мети щомісячна субсидія у розмірі 5 тисяч рублів⁶². Залишаючись формально органом РНС, “Прикарпатская Русь”, відповідно до бажань російського уряду, який виділив на її видання субсидію, мала стати провідником виключно російського офіційного погляду на події, що дуже скоро призвело до серйозних конфліктів між москвофільською редакцією газети, яка обстоювала позицію РНС у всіх питаннях та російською окупаційною адміністрацією. Цей конфлікт особливо загострився в січні-лютому 1915 р., коли не раз доходило до накладення конфіскації на газету та до заборони друкувати передовиці і фейлетони⁶³.

Відносно поміркований курс, проголошений генерал-губернатором графом Г.О.Бобринським, потенційно не відповідав сподіванням провідників москвофільства, налаштованих на різку і швидку радикальну зміну в краї політичної, економічної, конфесійної, мовної та культурної ситуації. А це що далі то більше створювало напруження у стосунках адміністрації та чільних представників москвофільства, яке інколи доходило до відкритої конфронтації. Зокрема, москвофілів не влаштовувала порівняно толерантна політика щодо польської меншості у Східній Галичині, продиктована державними міркуваннями збереження лояльності польського населення в межах всієї імперії, від чого багато в чому залежав успіх або неуспіх Російської імперії у війні.

Кадрове питання було одним з головних каменів спотикання у взаєминах москвофілів та російської окупаційної адміністрації в Галичині та Буковині. Прорекларована головою РНС В.Ф.Дудикевичем необхідність формування адміністрації окупованого краю з числа його мешканців москвофільської орієнтації, не могла знайти відгуку з боку вищих представників російської влади в Галичині, які усвідомлювали неможливість передачі важелів управління краєм в руки представників лише

однієї етно-політичної групи, вороже налаштованої до інших груп населення поліетнічної та поліконфесійної Галичини і такої ж Буковини. Отже, місцеві уродженці використовувалися головним чином на другорядних посадах перекладачів, діловодів та секретарів “без предоставления однако им прав государственной службы”. Такий підхід російської окупаційної влади до вирішення кадрових питань, на думку російської дослідниці Н.М.Пашаєвої, забезпечував своєрідне алібі місцевому населенню на випадок повернення Австро-Угорщиною контролю над втраченими в перші місяці війни територіями⁶⁴. Гадаємо, що насправді про забезпечення алібі не йшлося. Головним мотивом недопущення місцевих діячів на високі посади в апараті управління окупованими територіями було бажання убезпечити цей апарат, а також курс, який він мав проводити, від надмірної політизації та зайвого загострення міжетнічних взаємин. Бодай зверхньо, окупаційна адміністрація мала демонструвати неупередженність та незаангажованість у місцевих справах. Лише одного разу йшлося про призначення галицького діяча на справді високу посаду в системі органів управління краєм. Маючи на меті зв’язати руки посадою амбітному й досить самостійному у своїх вчинках голові РНС В.Ф.Дудикевичу, міністр закордонних справ С.Д.Сазонов 25 жовтня 1914 р. пропонував його кандидатуру на посаду голови вищого суду, а безпосередню роботу із претендентом на посаду проводив чиновник дипломатичної канцелярії МЗС при штабі командуючого Південно-Західним фронтом В.В.Олфер’єв, який відзначав у донесенні, що В.Ф.Дудикевич “боится расстаться со своим независимым положением общественного деятеля, променяв его на пост, пусть высшего, но государственного чиновника”. Призначення не відбулося через незгоду на нього міністра юстиції І.Г.Щегловитова⁶⁵.

Більш-менш високі офіційні посади в адміністративному апараті Галицького тимчасового військового генерал-губернаторства з москвофілів отримали лише члени самоліквідованого КРОК, можливо тому, що представники офіційної російської влади вже мали досвід співпраці з ними у київський період діяльності “Освободительного комитета” і, як наслідок, до них склався певний рівень довіри. Так, на посади чиновників з особливих доручень при військовому генерал-губернаторі було зараховано М.Ф.Глушкевича (пізніше градоначальник у Перемишлі) та С.А.Лабенського, який водночас обіймав посаду керуючого місцевим відділенням Петербурзького телеграфного агентства, молодшим чиновником з особливих доручень при тернопільському губернаторі був Ю.І.Сьокало, помічником начальника Львівського повіту – М.Є.Сохоцький⁶⁶. Решта важливих посад в адміністрації, зокрема усі посади начальників повітів, було обсаджено чиновниками, відрядженими переважно з Київської, Подільської та Волинської губерній, причому освітній, професійний та моральний рівень більшості з них залишав бажати кращого⁶⁷.

Спробуємо накреслити головні висновки. В період, що розглядається, можна виділити три етапи у ставленні влади Російської імперії до москвофільства – радикальної форми політичного русофільства на українських землях Австро-Угорської імперії.

Перший, з 1908 р. до початку першої світової війни, характеризується взаємним зближенням та продуктивною співпрацею російських націоналістичних кіл (відповідні фракції у 3 та 4 Державних думах, ГРБО тощо) та діячами москвофільського табору, чому сприяла докорінна реорганізація програмових та організаційних засад діяльності кожної із сторін. Офіційна влада, не афішуючи своєї участі, за посередництвом громадських організацій надає на підтримку москвофільства все зростаючі, що ближче початок війни, субсидії, досить значні за розміром в порівнянні з внутрішніми фінансовими можливостями москвофільського табору, хоча в абсолютному вимірі і не дуже вражаючі (в діапазоні від кількох десятків тисяч до кількох сотень тисяч рублів на рік). При цьому російська влада виходила не стільки з філантропічних міркувань підтримки закордонних “русских”, скільки прагматично маючи на увазі внутрішні проблеми імперії, пов’язані з розвитком українського руху, доля якого, як видавалося, значною мірою залежала від співвідношення сил москвофільського та українофільського таборів в Австро-Угорській імперії. В той же час, москвофільський табір втрачав самодостатність і самостійність і все більше радикалізувався, балансує умовно на межі відкритого підняття у політиці триколірного російського прапора, що означало фактичну втрату цим рухом (звичайно, негласно) решток прибуткового традиційному русофільству австролюлязму і викликало зростаючі репресії з боку австро-угорської влади.

Другий короткий етап, від початку першої світової війни до окупації українських земель Австро-Угорської імперії російськими військами, характеризується відкритим використанням владою Російської імперії з пропагандистською метою москвофільського фактору для реалізації своїх зовнішньополітичних планів у війні, спрямованих, зокрема, на інкорпорацію українських земель Австро-Угорщини до складу імперії з ліквідацією раніше невразливого для неї тамтешнього осередку українського руху. Військова кампанія подається як звільнення “русских подъяремной Руси” з шістьсотлітньої неволі, а втікачам-москвофілам на території Російської імперії надається свобода агітації та організаційної діяльності за підтримки різних офіційних чинників, що виявляється у створенні КРОК та його бурхливій діяльності, якій особисто протегував імператор Микола II. Вцілілі від репресій австро-угорської влади москвофіли, сповнені реваншистських сподівань, в цей час активно розробляють плани устрою територій, що мали бути окуповані, відводячи собі чільне місце в керівництві там головними сферами життя. Натомість австро-угорська влада в цей час проводить жорсткі репресії щодо усіх запідозрених в симпатіях до москвофільства, яке з початком війни виявило свій відверто ворожий до імперії Габсбургів характер.

Третій етап, який розпочинається від часу окупації українських земель Австро-Угорщини російськими військами і улаштування там окупаційної адміністрації, відзначається прагматизацією підходів у ставленні російської влади до москвофілів, чого, природно, вимагала необхідність організації наскільки можливо спокійного та керованого способу життя на зайнятих територіях та проведення основ державної політи-

ки Російської імперії. В результаті москвофіли не отримали того місця в системі устрою та управління окупованими територіями, на яке сподівалися, хоча в ролі дорадників місцевої адміністрації, особливо в питаннях репресивних заходів щодо українського руху та русифікації усіх сфер життя мали певний вплив на її політику та залишалися єдиною місцевою політичною силою, чия діяльність була дозволена. В той же час, позбавлені майже всіх внутрішніх джерел фінансування, москвофіли перетворилися на утриманців державної скарбниці, а їхня схильність до швидких радикальних кроків, які значно випереджали поступ російської окупаційної адміністрації, була причиною наростання конфронтації у стосунках з нею.

¹ Див.: *Андрусак М.* Генеза й характер галицького русофільства в XIX-XX ст. - Прага, 1941. - С. 3, 15, 17. Сучасні дослідники галицького русофільства М.Мудрий та О.Аркуша, цілком слушно вважаючи термін "москвофільство" завузьким для характеристики всього русофільського руху протягом XIX - поч. XX ст., все ж вважають за можливе використовувати його на означення певної течії в русофільстві, щоправда домінуюче утвердження її у Галичині вони відносять лише до часу першої світової війни. Див: *Аркуша О., Мудрий М.* Русофільство в Галичині в середині XIX - на початку XX ст. // Вісник Львівського університету / Серія історична. - Вип. 34. - 1999. - С. 233-234, 267.

² *Пашаєва Н.М.* Очерки истории русского движения в Галичине XIX-XX вв.. - М., 2001. - С. 135.

³ *Бахтурина А.Ю.* Политика Российской империи в Восточной Галиции в годы Первой мировой войны. - М., 2000. - С. 46; Москвофільство: Документи і матеріали / Вступна стаття, коментарі та добірка документів Сухого О.. - Львів, 2001. - С. 53-54.

⁴ Див.: *Бахтурина А.Ю.* Указ соч.. - С. 46; Решения съезда мужей доверия русско-народной партии, состоявшегося во Львове 19-го октября (1-го ноября) 1909 г.. - Львов, 1909.

⁵ Москвофільство: Документи і матеріали. - С. 99.

⁶ *Wendland A.V.* Die Russophilen in Galizien: Ukrainische Konservative zwischen Osterreich und Russland, 1848-1915. - Wien, 2000. - S. 475, 477, 483. Наводимо за: Himka J.-P. The Propagation of Orthodoxy in Galicia on the Eve of World War I // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Вип. 9: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля. - Львів, 2001. - С. 488.

⁷ *Edelman R.* Gentry Politics on the Eve of the Russian Revolution: The Nationalist Party 1907-1917. - Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, 1980. - P. 205.

⁸ Див.: *Бахтурина А.Ю.* Указ. соч.. - М., 2000. - С. 47-49, 53-54.

⁹ Москвофільство: Документи і матеріали. - С. 75, 92-103, 106-107.

¹⁰ *Бахтурина А.Ю.* Указ. соч. - С. 47.

¹¹ Там же.

¹² Москвофільство: Документи і матеріали. - С. 101.

¹³ *Бахтурина А.Ю.* Указ. соч. - С. 52-53.

¹⁴ Там же. - С. 54.

¹⁵ Москвофільство: Документи і матеріали. - С. 92-93.

¹⁶ Там же. - С. 106-107.

¹⁷ Національна бібліотека України ім. В.І Вернадського НАНУ, Інститут рукопису (НБУ ІР), ф. ХХІ, од. зб. 318, арк. 1.

¹⁸ Там же, од. зб. 352, арк. 1.

¹⁹ Там же, од. зб. 348, арк. 1.

²⁰ Москвофільство: Документи і матеріали. - С. 97.

²¹ Там же. - С. 157, 162.

²² НБУ ІР, ф. ХХІ, од. зб. 327, арк. 1.

²³ Русский народный совет. VI. // Прикарпатская Русь. - 22 мая. - С. 1-2.

-
- 24 *Світлицький Б.* Австро-Угорщина і Талергоф (В 25-літє всемірної війни) // Военные преступления габсбургской монархии 1914-1917 гг. Галицкая голгофа. - Издатель: Peter S. Hardy, Hardy Lane, Trumbull, Conn., USA, 1964 / Приложение (на галицко-русском наречии). - С. 32.
- 25 Русский народный совет. VIII. // Прикарпатская Русь. - 24 мая. - С. 1.
- 26 Петрович І. [Крип'якевич І.П.] Галичина під час російської окупації. Серпень 1914 - червень 1915. - Б.м., 1915. - С. 6.
- 27 Див.: Прикарпатская Русь. - 1914. - 10 августа; Русский народный совет. VI. // Прикарпатская Русь. - 1915. - 22 мая. - С. 1.
- 28 Див.: Прокламація Карпато-Русского освободительного комитета к русскому населению Галичины // Киевлянин. - 1914. - 3 августа. - С. 3; Петрович І. Вказ. праця. - С. 7-9; Русский народный совет. VI. // Прикарпатская Русь. - 1915. - 22 мая. - С. 1.
- 29 *Петрович І.* Вказ. праця. - С. 7.
- 30 Там же. - С. 11; Русский народный совет. VI. // Прикарпатская Русь. - 1915. - 22 мая. - С. 1.
- 31 *Петрович І.* Вказ. праця. - С. 11; Русский народный совет. VI. // Прикарпатская Русь. - 1915. - 22 мая. - С. 1.
- 32 Русский народный совет. VI. // Прикарпатская Русь. - 1915. - 22 мая. - С. 1; Петрович І. Вказ. праця. - С. 12.
- 33 Русский народный совет. VI. // Прикарпатская Русь. - 1915. - 22 мая. - С. 1.
- 34 *Попик С.* Українці в Австрії 1914-1918. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни. - К.; Чернівці, 1999. - С. 49.
- 35 *Патер І.* Союз визволення України: заснування, політична платформа та орієнтація // Вісник Львівського університету / Серія історична. - Вип. 34. - 1999. - С. 332.
- 36 Русский народный совет. VI. // Прикарпатская Русь. - 1915. - 22 мая. - С. 1-2.
- 37 Див.: Современная Галичина. Этнографическое и культурно-политическое состояние ее, в связи с национально-общественными настроениями. - Походная типография Штаба Главнокомандующего армиями Юго-Западного фронта, 1914. Наводимо за: Петрович І. Вказ. праця. - С. 6.
- 38 *Петрович І.* Вказ. праця. - С. 6.
- 39 Див.: № 8. Список кандидатов в члены Учредительного собрания по Киевской губернии от Внепартийного блока русских избирателей // Киевлянин - 1917. - 17 октября. - С. 1.
- 40 НБУ ІР, ф. ХХІ, од. зб. 1131, арк. 1.
- 41 Зокрема, голова військово-цензурного відділення при управлінні генерал-квартирмейстера штабу головнокомандуючого арміями Південно-Західного фронту капітан Н.Наркевич в листі до Ю.А.Яворського від 8 серпня 1914 р., відзначивши, що ознайомився із доповідною запискою Д.М.Чихачова про нараду 5 серпня 1914 р., висловив своє нерозуміння причини залучення останнього до справи: "Я не совсем понял, почему к этой работе привлечен г. Чихачев". Див.: Там же, од. зб. 967, арк. 1-2 зв.
- 42 6 серпня 1914 р. граф В.О.Бобринський телеграфував Ю.А.Яворському з Сухиничів у Київ про свій приїзд о 6-й ранку наступного дня та про необхідність зустрічі у нагальних справах на станції. Див.: Там же, од. зб. 353, арк. 1.
- 43 *Лозинський М.* Галичина в життю України / Виданне Союзу визволення України. - Відень, 1916. - С. 40; Петрович І. Вказ. праця. - С. 9. Перевидав раритетну брошуру, за винятком долученої до її оригіналу мапи, у 1964 р. в своїй книзі Дмитро Соловей. Див.: Соловей Д. Винищення українства - основна мета Росії у війні 1914 року. Матеріали до історії України за часів Першої світової війни / Бібліотека "Нового літопису". Ч. 2. - Вінніпег, 1963. - С. 49-70. Він же подав перелік згадок про неї та посилань на її текст в роботах різних авторів. Див.: Там же. - С. 8.
- 44 Див.: *Дорошенко Д.* Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920). - 2-ге вид. - Мюнхен, 1969. - С. 23.
- 45 *Дорошенко Д.* Історія України 1917-1923 рр. - В 2-х т.. - Т. 1: Доба Центральної Ради. - К., 2002. - С. 30.
- 46 НБУ ІР, ф. ХХІ, од. зб. 967, арк. 1 зв.-2.
- 47 *Дорошенко Д.* Мої спомини про недавнє минуле. - С. 23.
- 48 *Ронге М.* Разведка и контрразведка. - М., 1937. - С. 95. Наводимо за: Сухий О. Москвофільство в Галичині: історія проблеми // Москвофільство: Документи і матеріали. - С. 61.
- 49 Детальний опис змісту "Современной Галичины" свого часу подав І.Крип'якевич. Див.: Петрович І. Вказ. праця. - С. 9-11.
- 50 *Попик С.* Вказ. праця. - С. 85.
- 51 *Пашаєва Н.М.* Указ. соч. - С. 141.
- 52 Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАУК), ф. 295, спр. 525, арк. 1.

-
-
- 53 Прикарпатская Русь. - 1914. - 10 авг.
54 Русский народный совет. VI. // Прикарпатская Русь. - 1915. - 22 мая. - С. 2.
55 НБУ ІР, ф. ХХІ, од. зб. 841, арк. 1(38) і зв.
56 Там же, арк. 1(38) зв.-2(39) зв.
57 Див.: Там же, од. зб. 842, арк. 1(40)-2(41) зв.
58 **Бахтурина А.Ю.** Указ. соч. - С. 73.
59 Див.: Русский народный совет. VIII. // Прикарпатская Русь. - 1915. - 24 мая. - С. 1.
60 Представительство Галицкой Руси у генерал-губернатора // Прикарпатская Русь. -
1914. - 12 сентября. - С. 1; Петрович І. Вказ. праця. - С. 84-85.
61 Русский народный совет. VIII. // Прикарпатская Русь. - 1915. - 24 мая. - С. 1.
62 Див.: ЦДІАУК, ф. 361, оп. 2, спр. 7, арк. 1-37.
63 Див.: Петрович І. Вказ. праця. - С. 93-95.
64 **Пашаева Н.М.** Указ. соч. - С. 150-151.
65 **Бахтурина А.Ю.** Указ. соч. - С. 84-85.
66 **Петрович І.** Вказ. праця. - С. 14, 15, 17.
67 **Бахтурина А.Ю.** Указ. соч. - С. 80.

